

Şiirin Öyküsü ... Öykünün Şiiri

Özlem FEDAİ

Cemal Süreya bunu yapmayacaktı... Duraktaki adamın, kadının ve çocuğun “hüzünlü şarkular gibi güzel, güzel anılar gibi hüzünlü” hikâyesini kısacık “Fotoğraf” (Süreya 1999: 182) şiirine sığdırmayacaktı. Ya da Edip Cansever, adamın küçücük masasına sütünün yumurtasının dışında tokluğunu açlığını, uykularını uyanıklığını, bisiklet sesini çıkrık sesini” (Cansever 1993: 9) koymayacaktı.

Ya Necatigil? “Çocuklar” şiirinde, yoksulluğun o ince duyarlılığını, neden kocaman bir öykü olarak şiire sığdırdı ki?

*“Çarşılarda bir şey
Biz pek aramazdık çocuklar olmasaydı*

*Kasaplarda manavlarda bazı yorgun kadınlar
Hep de تنها saatleri seçerler
Sonra yavaş bir sesle
Çocuk için hasta kaç gündür yemiyor
Biraz et biraz meyve isterler*

*Sevdiği bir reçeli gün aşırı yalnız ona
Kaşıklarla beraber büyür bir üzüntü
Uykularda bile bitiyorsa
Yağların şekerlerin çayların
Annelere düşündürdüğü*

*İnsanlara, tezgâhlara, kâğıtlara kolaydı
Biz bu kadar eğilmezdik çocuklar olmasaydı”* (Necatigil, Behçet 1995: 232).

Necip Fazıl’ın, “*Yaram var, havanlar dövemez merhem; /Yüküm var, bulamaz pazarlar dirhem*” dediği (Kısakürek, Necip Fazıl, 1992: 310) “Bendedir” şiiri de, erken tarihli olsa da, 1950 sonrasının varoluşsal kaygılarla yazılmış öykülerini anımsatmaz mı? Kendini çaresiz hisseden bireyin, bütün türünün sorumluluğunu taşıyorcasına yüklendiği sorumluluğun bir öykü barındıracak kadar derin dışavurumudur şiir. Aslında onların bir günahı da yok galiba. Öykü şiiri, şiir öyküyü

Özel Bölüm: Öyküdeki Şiir-Şiirdeki Öykü

çekiyor bir bakıma. Cemal Süreya'nın kısacık şiirine kocaman bir öykü sığabilir ancak bazı şiirler, uzunca bir öyküyü barındırabilir. Âkif'in "Küfe" (Ersoy 1981: 24-25) ve "Seyfi Baba", "Hasta" (Ersoy 1981: 11), "Fatih Camii" gibi şiirlerde tahkiye unsuru şiirin boyunu da genişletmiştir. "Fatih Camii"nde şöyle bir anlam taşır örneğin:

*"Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir: "Bu gece,
Sizinle câmie gitsek çocuklar erkence.
Giderseniz gelin amma namazda uslu durun;
Meramınız yaramazlıksa işte ev, oturun!"
Deyip alırdı beraber benimle kardeşimi."* (Ersoy, 1981: 8)

Tam bir manzum hikâye olan "Küfe"de anlatıcı, Hasan ve çocuğun annesi arasındaki konuşmalardan, Hasan'ın babasının yeni öldüğünü, Hasan'ın tekmelediği küfe ile kardeşine ve annesine bakmak zorunda kaldığını fakat çocuğun arzusunun yaşlıları gibi okumak olduğunu öğreniriz:

*"—Benim babam senin altında öldü, sen hâlâ
Kurumla yat sokağın ortasında böyle daha!
O anda karşıki evden bir orta yaşlı kadın
Göründü:
—Oh benim oğlum, gel etme kırma sakın!
Ne istedin küfeden, yavrum? Ağzı yok, dili yok,
Baban sekiz sene kullandı... Hem de derdi ki: "Çok
Uğurlu bir küfedir; kalmadım hemen yüksüz..."
Baban gidince demek kaldı âdetâ öksüz!
Onunla besliyeceksin ananla kardeşini,
Bebek misin daha öğrenmedin mi sen işini?"
Dedim ki ben de:
—Ayol dinle annenin sözünü!
Fakat çocuk bana haykırdı ekşitip yüzünü:
—Sakallı, yok mu işin? Git cehennem ol şuradan!
Ne dirlanıp duruyorsun sabahleyin oradan?
Benim içim yanıyor: dağ kadar babam gitti..."* (Ersoy 1981: 24-25)

Âkif'in şiirlerindeki tahkiye, şiiri didaktik hâle dönüştürmüş, tüm Şark dünyasına, İslam âlemine öğütlerini bu tür şiirleriyle verme imkânını şaire sunmuştur. Bu sebeple onun şiirinde öykü, vermek istediği mesaj için bir malzeme olmuştur.

Geleneğimizde Şiir ve Öykü

Türk edebiyatı, Şark'ın belki de bir kalp medeniyeti oluşundan, şiiri her zaman başı üzerinde gezdirmiştir. Her ne kadar tahkiyeyi seven bir geleneğin içinden gelerek dinî olaylar veya kişiler (Hazreti Ali Cenklere), savaşlar (Seyit Battal

Gazi destanı) veya unutulmaz imkânsız aşklar çerçevesinde şekillenmiş meddah ve halk hikâyeleri anlatılagelmışse de toplum hafızasında şiirin yeri her zaman başka olmuştur. Şiir, didaktik olanında dahi (örneğin manzum hikâye) kalbi titretmeyi esas sayar. Kimi türleri öyle derindir ki tek bir dizede -isterse- kocaman bir dünyayı/ hikâyeyi barındırabilir. İsterse diyoruz çünkü şiir, aslında anlatmaz, hissettirir. Uzun uzun konuşmaz, konuşurur.

Doğaları gereği birbirinden farklıyken öyleyse nasıl olmuştur öykü ile şiirin buluşması? Bu iki türün kucaklaşması, geleneğimizde bazı türlerin içinde olur. Roman yokken romanın yerini tutan “mesnevi”ler ve “manzum hikâye”ler, öykü ile şiiri hemhâl eder. Eski edebiyatta uzun hikâyeler tıpkı roman gibi mesnevi türü ile yazılırken, Tanzimat’tan itibaren manzum hikâye türü, şiir biçiminde hikâye yazmayı, mesaj vermeyi kolaylaştırır. Zira manzum hikâyelerde şair, ya bir olayı anlatır ya da öğüt vermek gayesini güder. Bu tür için ilk adımları Recâizâde Mahmud Ekrem ile Muallim Naci atmıştır. Ekrem’in “Yakacık’ta Akşamdan Sonra Bir Mezarlık Âlemi” (Kaplan, M., Enginün, İ., Emil, B., Kerman, Z. (1997): 13) adlı şiiri, adında bile bir öykünün mekân (Yakacık), zaman (akşamdan sonra), kişi kadrosu (mezarlık âlemi) gibi öğelerini barındırmaz mı? Ölen sevdiğinin ha-yaletiyle mezarlıkta söyleşen şairin acısı bu şiirde dile gelir.

Manzum hikâyeler, Servet-i Fünun şairlerinin elinde daha etkili hâle gelmeye başlamış demek yanlış olmaz. En büyük iki temsilcisi Tevfik Fikret ve Mehmet Âkif olmuştur. Fikret’in “Balıkçılar” ve “Hasta Çocuk”, Mehmet Âkif Ersoy’un “Küfe, Seyfi Baba, Mahalle Kahvesi, Hasta” gibi manzum hikâyelerini bu noktada hatırlayabiliriz. Her iki şair de realiteye bakışlarını, gözlem güçlerini, kişi ve olaylar üzerinden topluma vermek istedikleri mesajları, hikâye ve şiiri birleştirdikleri manzum hikâyelerinde başarıyla verirler. Fikret’in “Süha ile Pervin”i, aynı zamanda Servet-i Fünûn’un “hayal ile hakikat” çatışmasını yansıtan, şiir ve hikâyenin kucaklaşması değilse nedir? Bir de mensur şiirler vardır, nesrin süslü cümleleriyle şiirselliği yakalayan.

Tahkiyeye bağlı türler içinde belki de şiire en yakın tür öyküdür. Özellikle az sözcüğe büyük bir dünya ve hayal sığdırma mahareti, şiirle öyküyü kucaklatmış, öykücülerini şiire, şairleri de öykü yazmaya sevk edebilmiştir. Ziya Osman’ın şiirinin taşıdığı her duyarlılığı bünyesinde barındıran “Sanki bütün bu mağazalar bütün bu insanlara saadet satıyorlar” dediği *Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi* yaşamının türlü aşamalarını öyküleştiren şairin, şiirsel öykülerinden oluşur. Ya Sait Faik, hem şiir gibi öyküler yazar hem öyküsü olan şiirler... “Köprü” şiirinde geçen:

“İnsanlar köprüden geçmediği zaman
Acaba köprü düşünür mü?
Çamaşır mandalını gözlerinde allayan meczubun geçtiğini
Üsküdar iskelesinin kanapelerinde güneş banyosu yapanı
Üsküdar kıyılarının ötesindeki
Kastamonu, Sivas, Safranbolu... Erzurum’u.
Burada insanların içinde büyük dürbünler.
Güller gibi açmıştır.
Yufkacılar burada açarlar; koskocaman oklavalarla
-İçlerindeki hamurdan-
Şeffaf ve titrek memleket rüyalarını.
Alyanaklı, beyaz, kalın şekerciler;
Akide ve bergamutlarını mermer tezgâhlara
vurdukları zamanki kasvetsiz hallerini burada
kaybeder, burada şairleşirler
hışırta ile ve kocaman bıçaklarla kesilen tahan
helvalarının kokusu ellerinde” (Abasıyanık, Sait Faik, 1953: 5).

dizeleri, İstanbul’da köprüden geçen Anadolu’lu “küçük insan”ın hikâyesi, değil midir? Aslında bu iki türün ortaklığını göstermek istercesine öykülerinde de şiir yazar Sait Faik. *Alemdağda Var Bir Yılan* öykü kitabı şahidimdir. II. Yeni şairlerine bile ilham olmuştur Abasıyanık’ın bu eseri. Aynı adlı öykü ve özellikle “Yılan Uykusu” öyküsü, şiirle aynı kumaştan dokunmamış mıdır? Örneğin “Yılan Uykusu” öyküsünde;

“İşte karşı karşıyasın. Haydi bakalım. Söyle söyleyeceğim. De diyeceğini. Dinler de. Tatlı tatlı dinler de. Sevgiden söz aç. Ne çıkar; o seni anlarsa değil, sen onu anlarsan bir şeyler olacak. İşte karşı karşıyasın. Birdenbire kalkar, dudaklarından öpebilirsin. Gözlerini kapar. Ne güzel gözlerini kapar. Belki de seni görmemek içindir. Sen de kaparsın gözlerini. Belki de onu görmemek içindir.

(...) Birdenbire bulunduğumuz odanın kapısı açılıverdi. İçeriye rüzgâr girdi. Soğukla beraber yapraklarını dökmüş bir ağaç girdi. Ağacın arkasından duman, dumanın arkasından bir kuş, kuşun arkasından bir bulut girdi. Sonra... Sonra kar yağmaya başladı. Kütüphanenin camı buz tutmaya başladı. Ampulün ışığı buza girip çıktı. Üşüyerek yine tavandaki şişesine girdi. Elbiselerimin cepleri buzdan kaskatı kesilmişti” (Abasıyanık 1953: 114-119) gibi şiirsel bir üslup tüm öyküye sirayet etmiştir.

Şiirle öykü öyle iç içe girmiştir ki, birçok öykücü ve romancı, sanat hayatına şiirle başlamıştır. Yalnızca Sait Faik bunun tam tersidir. Öyküyle başlayıp şiire dönmüştür. Ömer Seyfettin’in, Sabahattin Ali’nin, Kemal Tahir’in, Orhan Kemal’in, yazı hayatlarına şiirle başlayıp sonradan öykü ve romana dönmelerini gençlik yıllarının hevesi saysak bile, öykücüler için şiire meyletme, aslında keli-

me tasarrufu yapabilme maharetlerinin sınanması anlamına da gelir. Bazen şiirde susan, az konuşmayı tercih eden şairler, öyküde akla hayale gelmeyecek ayrıntılar, iç içe geçmiş uzun betimlemelerle yüklü süslü üsluplar ile sizi şaşırtabilir. Örneğin şiirde “susma”yı tercih eden ve estetiğini bunun üzerine inşa eden Ahmet Hamdi Tanpınar, uzun cümleleri, betimleme ve yorumlarıyla alabildiğine konuşkan bir öykücü olabilmiştir. “Acıbademdeki Köşk” bunun en tipik örneğidir.

Cumhuriyet devri Türk edebiyatında Necati Cumalı, Bilge Karasu, Tomris Uyar, Tarık Dursun K., çağrışımlara, eğretilmelere dayanan, izlenim ve iç konuşmalara dayalı kendilerine özgü bir üslup yaratmış yazarlardır. Karasu, söz diziminde, cümle yapısında yeni imkânlar deneyerek anlatımın sınırlarını genişletmiş; Tomris Uyar, belki de eşi Turgut Uyar ve yakın dostlarının tamamının II. Yeni şairleri olmasından, öykünün sınırlarını şiirsel dille zorlayan; imgelere ve çağrışımlara yer veren öykü diliyle, şiir dilini buluşturmayı seven bir öykücü olmuştur.

Hayatlarının bir döneminde şiirle de uğraşan birçok yazar, ya da şiir dışındaki öykü ve romanlar da yazan birçok şair için de bu iki tür arasındaki yakınlık oldukça sıktır. Bu sanatçılardan biri olan Tarık Dursun K.’nin özellikle “aşk” temalı öykülerinde de iki tür iç içe girmiştir. Bu açıdan *Sevmek Diye Bir Şey* kitabındaki hikâyeler, betimlemelerindeki şiirsellikle dikkat çeker.

Örneğin “Yalın Bıkıntı” adlı öykü, üslubuyla tam bir şiir gibidir:

“Yitilmiş aşklardı. Yitilmiş, kişiliksiz öpüşlerdi, alt dudakların eti katıydı, az sarınsın yumur yumur yumuşuyordu. (...) Göğün mavisi maviydi: suyun aklığı akıktı, denizinki akçıl- maviydi. (...) Ansızın ayıktım. “Cigaranı yaksana” diyordu. Güliyordu. Eskiler yoktu. Ben de güliyordum. Boşalıyordum (...) Eskiler yoktu. Ben de güliyordum. Şimdi sıcaktı, şimdi yangındı, kavur kavurdu. Yeniktim işte, ortadaydım, güliyordu. Daha da beter oluyordum. (...) İlkyaz, ak patiska perdeli evden, üç tutamlık yoz saçtan, iğneli delik parmaklardan, yeşil zeytinlerin köpürük acı sütünden kopa kopa geliyor, aklımı fikrimi çeliyordu. Ben yoktum.”

Yazarın yine aynı kitabındaki “Olanak” öyküsünde:

“Ölü gün ışığı, sırtımdan vurup yana döndü, bira bardağında oynadı, yere atladı, göz açıp kapayıncaya dek tezgâha tırmandı” (K., Tarık Dursun 1965: 45- 46) gibi ifadelerle, öyküye şiiri taşıdığı dikkat çeker. Yine aynı kitapta Ülkü Tamer’in bir şiirinin adı da olan “Ben Sana Teşekkür Ederim” öyküsünde:

“Gece, dağlardan doğru enikonu bindirmişti; yumuşacıktı, usul usuldu, beş parmağı açık, turnakları gömülmüş ev kedileri gibi soluksuz, suskundu” (K., Tarık Dursun, 1965: 81).

şeklindeki betimlemeleri şiirselliği öykünün zeminine dokur. 1950 sonrasının yalnız, yabancılaşmış, uyumsuz bireyinin ruh çalkantısını yansıtan bu öykü gibi öyküler, üslup açısından öykü ve şiirin arasındaki perdeyi kaldırır.

Tarık Dursun, “Musikîli Oda” adlı hikâyesinde, odadaki musiki aletlerinin sesi, duvardaki tablo, akşamın kızılığın birleştirilmiş, mekâna şiirsel bir üslupla ruh kazandırılmıştır:

Gün, beline geliverince, tam akşam oluyordu. (...) Musikî, tortulanıp dibe iniyor, o çöküntüde sazlarla ıslanıyor: Cıvık, saydam bir hal alıyordu. (...) Kadınlar, tanımadıkları, bilmedikleri bu acayip musikiyi dinler, dinler akıl erdiremezlerdi. Semâî bitmezdi. Ud vururdu, kemanın yayı, çalanın elinden düştü düşecek olurdu. (...) İkinci, ilk o zamandı, koyulurdu, kararırdu; akşama yol verirdi. Akşam, bütün ayıplarımızı bağışlayıcı, gözlerini yere indirmiş içeri girerdi. (K., Tarık Dursun 1965: 51-52).

Görülüyor ki öyküde şiir, aslında üslubun süsü olarak karşımıza çıkar ve öyküyü süsler. Üsluba ruh kazandıran, betimlemeyi durağanlıktan kurtaran, böylece öyküyü ilginç kılarak zihinlerde yer etmesine sebep olan bir imkândır. Şiirin imkânları öyküyü uzun anlatmaktan alıkoyar, dili ve anlatımı zenginleştirir. Belki de bu yüzden özellikle durum öyküsü için şiir daha önemlidir.

Şiirde öykü ise, öyküdeki şiirden daha tehlikelidir. Zira şiirdeki öykü, şiirin “az sözle çok şey anlatma” maharetini yok eder ve böylece şiir “konuşkan” bir hâl alır. Betimlemeler, olay, şiirle anlatılırken şair, ister istemez didaktik olmaktadır, fikrini söylemekten kendini alamaz. Günümüzün sabırsız okuru için şiirdeki öykü anlamsız ama öyküdeki şiir hoşça giden bir anlatım zenginliğidir.

Kaynakça

- Abasıyanık, Sait Faik (1953), *Şimdi Sevişme Vakti*, İstanbul, Yenilik Yayınları.
_____ (2013), *Alemdağda Var Bir Yılan*, İş Bankası Yayınları.
Cansever, Edip (1993), *Yerçekimli Karanfil*, İstanbul, Adam Yay.
Ersoy, Mehmet Âkif (1981), *Safahât*, (haz.: Ömer Rıza Doğrul), 14. bas., İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevi Yay.
1981, K., Tarık Dursun (1965), *Sevmek Diye Bir Şey*, İstanbul, Kurul Yayınları.
Kaplan, M., Enginün, İ., Emil, B., Kerman, Z. (1997), *Ekrem, Hâmid, Sezai ve Ara Nesil*, İstanbul, Marmara Üni., Edebiyat Fak. Yay.
Kıyakürek, Necip Fazıl (1992), *Çile*, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları.
Necatigil, Behçet (1995), *Bütün Şiirleri (1938-1958)*, İstanbul, YKY.
Süreya, Cemal (1999), *Sevda Sözleri*, İstanbul, YKY.